

HØJESTERETS DOM

afsagt onsdag den 24. april 2019

Sag 79/2018

(2. afdeling)

Ernst & Young Godkendt Revisionsaktieselskab,

statsautoriseret revisor A

og

statsautoriseret revisor B

(advokat Georg Lett, advokat Anders Julius Tengvad og advokat Jacob Thomsen for alle)

mod

Finansiel Stabilitet

(advokat Lotte Eskesen og advokat Jacob Skude Rasmussen)

I tidligere instans er afsagt dom af Østre Landsrets 7. afdeling den 7. november 2017.

Procesbevillingsnævnet har den 23. februar 2018 meddelt tilladelse til anke til Højesteret af landsrettens bestemmelse om sagsomkostninger.

I pådømmelsen har deltaget fem dommere: Lene Pagter Kristensen, Vibeke Rønne, Jens Peter Christensen, Kurt Rasmussen og Anne Louise Bormann.

Sagen er behandlet skriftligt, jf. retsplejelovens § 387.

Påstande

Appellanterne, Ernst & Young Godkendt Revisionsaktieselskab, statsautoriseret revisor A og statsautoriseret revisor B, har nedlagt følgende påstande:

1) Finansiel Stabilitet skal i sagsomkostninger til appellanterne betale yderligere 36 mio. kr.

2) Finansiell Stabilitet skal friholde appellanterne for de 5 mio. kr., som de er blevet pålagt at betale til statskassen.

Indstævnte, Finansiell Stabilitet, har over for appellanternes påstand 1 principalt nedlagt påstand om, at de af landsretten tilkendte beløb i sagsomkostninger til appellanterne nedsættes til et lavere beløb, subsidiært stadfæstelse.

Finansiell Stabilitet har over for appellanternes påstand 2 påstået frifindelse.

Anbringender

Ernst & Young Godkendt Revisionsaktieselskab, statsautoriseret revisor A og statsautoriseret revisor B har anført navnlig, at det fremgår af landsretspræsidenternes notat af 17. december 2008 om afgørelser om sagsomkostninger i civile sager, at beløbet til dækning af advokatbistand ved sager med økonomisk værdi over 5 mio. kr. skal udmåles efter et skøn, og at det derved forudsættes, at de udmålte beløb gennemsnitligt vil ligge på linje med de beløb, der er tilkendt før 1. juli 2005, men at udmålingen kan være mere differentieret end efter praksis før 1. juli 2005. Det fremgår endvidere, at det af de vejledende satser forud for 1. juli 2005 fremgik, at proceduresalæret (ekskl. moms) af en sagsværdi over 1 mio. kr. som udgangspunkt beregnedes med 46.340 kr. af 1 mio. kr. og 3 % af resten.

Udmålingen af beløbet til dækning af advokatbistand i sager med en værdi over 5 mio. kr. skal således tage udgangspunkt i 3 % af sagens værdi, idet udmålingen dog forudsættes at være mere differentieret end efter praksis før 1. juli 2005. Der er således lagt op til, at udgangspunktet på 3 % af sagsgenstanden kan fraviges efter et skøn. Dette skøn kan dog ikke være arbitrært, og en fravigelse af udgangspunktet – såvel i opadgående som nedadgående retning – bør være begrundet i saglige hensyn, der taler for en sådan fravigelse. Der er i den foreliggende sag ikke grundlag for en fravigelse i nedadgående retning. Udgangspunktet bør derimod fraviges i opadgående retning eller i hvert fald fastsættes til et højere beløb end det, som landsretten har fastsat.

Det følger af Højesterets praksis, bl.a. Højesterets dom af 24. oktober 1995 (UfR 1996.101), at når udgangspunktet på 3 % af sagens værdi fraviges, lægges der vægt på, hvad der kan anses for rimeligt ud fra sagens omfang og sagens karakter.

I den foreliggende sag har landsretten ved sin omkostningsafgørelse fraveget udgangspunktet på 3 % af sagens værdi betydeligt i nedadgående retning, hvilket har ført til et urimeligt lavt omkostningsbeløb. De sagsøgte ledelsesmedlemmer har i kraft af et advokatpålæg haft fri proces og er alle blevet tillagt 9 mio. kr. inkl. moms i sagsomkostninger. Det må lægges til grund, at advokaterne for de sagsøgte ledelsesmedlemmer derfor har fået fuld kompensation for den anvendte tid. Revisorerne er de eneste parter, som ikke har haft fri proces, og som – bortset fra kreditdirektøren – blev frifundet allerede på grund af manglende ansvarsgrundlag. Også de sagsomkostninger på 5 mio. kr., som C blev tilkendt, svarer til de fulde udgifter, som statskassen har haft til advokatbistand. Landsrettens omkostningsafgørelse har derfor medført en massiv omkostningsmæssig forfordeling af revisorerne.

Sagsomkostningerne til revisorerne er også fastsat uden sammenhæng med det udførte arbejde. Det forhold, at revisorerne advokater har haft et tidsforbrug på mere end 10.000 timer, synes ikke at have påvirket landsrettens omkostningsafgørelse, og der nævnes ikke noget om dette tidsforbrug i omkostningsafgørelsen. Det reelle tidsforbrug var ca. 14.500 advokattimer og ca. 2.500 advokatfuldmægtigtimer og udgør for hele perioden godt 45 mio. kr., dvs. ca. fem gange det af landsretten udmålte beløb.

Landsretten har i forhold til revisorerne hverken taget hensyn til det udførte arbejde eller sagens værdi eller forholdt sig til forskellene i ledelsesansvarssagen og revisoransvarssagen.

Den foreliggende sag omhandler to forskellige erstatningssager, nemlig en mod ledelsen og en mod revisorerne. For ledelsen var der tale om et ledelsesansvar, mens der for revisorerne var tale om et professionsansvar. Der var derfor væsentlig forskel på indholdet og dermed bevisførelsen i de to sager. De sagsøgte ledelsesmedlemmer havde ikke anledning til at involvere sig i den del af sagen, som angik revisorerne, mens revisorerne ikke på samme måde kunne undlade at involvere sig i indholdet af og bevisførelsen i den del af sagen, som angik ledelsesansvaret, hvilket skyldtes, at Finansiell Stabilitet ikke begrænsede sig til at gøre gældende, at revisorerne påståede ansvarspådragende handlinger eller undladelser selvstændigt førte til tab for banken, men derimod gjorde gældende, at den påståede ansvarspådragende adfærd medførte, at ledelsens påståede tabsforvoldende adfærd ikke blev hindret.

Landsretten har kun omtalt ét forhold, der taler for en nedsættelse af omkostningsbeløbet, hvilket er de sagsøgtes mulighed for at koordinere forberedelsen og indsatsen under hovedforhandlingen. Det gav imidlertid ikke mening for revisorerne at koordinere forberedelsen og indsatsen under hovedforhandlingen med ledelsens advokater, idet der var tale om to vidt forskellige sager med bl.a. særlig sagkyndig bevisførelse, der udelukkende har rettet sig mod revisorerne.

For så vidt angår spørgsmålet om de sagsomkostninger, som en tabende part skal betale, fremgår det af forarbejderne til retsplejelovens § 312, stk. 3, at der kan tages hensyn til, om én af parterne er en offentlig myndighed, en stor erhvervsvirksomhed, en interesseorganisation eller lignende. I den foreliggende situation er det ikke kun den ene af parterne, men begge parter, som er omfattet af det omtalte i forarbejderne, og forarbejderne tager ikke sigte på den situation, hvor den tabende part er et statsligt selskab og den vindende part en privat virksomhed.

Revisorernes sagsførelse har ikke indebåret unødigt forøgelse af sagens omkostninger, og de forhold, som Finansiell Stabilitet har anført til støtte herfor, vedrører alle tiden efter Finansiell Stabilitets sagsanlæg. Disse forhold kan derfor ikke have givet anledning til retssagen og kan derfor ikke udgøre et grundlag for at nedsætte sagsomkostningerne efter retsplejelovens § 312, stk. 3. Desuden har bl.a. langt hovedparten af sagens ca. 30.000 siders bilag været fremlagt af Finansiell Stabilitet, og syn og skøn mv. har også været foranlediget af Finansiell Stabilitet.

Adcitationen af C var rimeligt begrundet i lyset af de anbringender, som Finansiell Stabilitet anførte til støtte for erstatningskravet mod revisorerne. Finansiell Stabilitet skal derfor friholde appellanterne for de sagsomkostninger, som appellanterne i henhold til landsrettens dom har betalt til statskassen i adcitationssagen, jf. Højesterets kendelse af 11. maj 1988 (UfR 1988.535/3). Finansiell Stabilitet havde den opfattelse, at der var fejl i ledelsesberetningen i Roskilde Banks årsrapport for 2007 – som blev aflagt på et tidspunkt, hvor C var administrerende direktør – og at appellanterne skulle have afdækket disse fejl. Adcitationen af C var bl.a. begrundet i, at såfremt Finansiell Stabilitet fik medhold i, at revisorerne kunne klandres for revisionen af ledelsesberetningen, måtte C som ansvarlig for ledelsesberetningen i sidste ende bære ansvaret herfor. Finansiell Stabilitet har desuden ikke under sagen givet et klart svar på, hvorvidt Finansiell Stabilitet ville frafalde det krav mod appellanterne, som var baseret på forhold i den periode, hvor C var administrerende direktør.

Finansiel Stabilitet har anført navnlig, at i sager om meget store økonomiske værdier fastsættes sagsomkostningerne skønsmæssigt efter en vurdering af, hvad der kan anses for rimeligt blandt andet under hensyn til sagens karakter og omfang.

Hvis revisorerne påstand 1 bliver taget til følge, vil det medføre, at de får erstattet deres fulde advokatomkostninger, og revisorerne synspunkter er båret af et ønske om fuld omkostningsdækning for de omkostninger, som er afholdt til advokatbistand i forbindelse med sagen, men disse synspunkter er i strid med principperne i retsplejelovens § 316, stk. 1 og 2. Revisorerne har ikke begrundet eller dokumenteret, hvorfor de skulle være berettiget til dækning krone-for-krone af deres advokatomkostninger.

Retten kan efter retsplejelovens § 312, stk. 3, bestemme, at den tabende part ikke eller kun delvis skal erstatte modparten de påførte udgifter, hvis særlige grunde taler for det. Det fremgår af forarbejderne til bestemmelsen, at dette kan ske ved sager af principiel karakter eller videregående betydning, og at det derudover kan tillægges betydning, om en part unødigt har givet anledning til sagen. Finansiel Stabilitet har haft særlige grunde af principiel karakter til at rejse krav mod appellanterne, idet det var og er berettiget at rejse spørgsmål om udstrækningen af ansvaret for appellanterne, der i en længere periode havde revideret Roskilde Bank op til bankens kollaps i august 2008. Sagen mod revisorerne gav således anledning til principielle problemstillinger af betydning for fastlæggelsen af omfanget og rammerne for revisors professionsansvar, og der var tillige tale om prøvelse af spørgsmål af vidererækkende betydning for revisionen af pengeinstitutter. Det kan desuden lægges til grund, at begge parter anså sagen for at være principiel i 2010, idet revisorerne ikke havde indvendinger mod, at sagen i medfør af retsplejelovens § 226, stk. 1, blev henvist til landsretten under henvisning til sagens principielle karakter.

Revisorerne sagsførelse har indebåret unødigt forøgelse af sagens omkostninger, idet revisorerne fra sagens begyndelse bl.a. valgte at protestere mod samtlige bevismæssige og processuelle skridt fra Finansiel Stabilitets side, hvilket medførte flere processkrifter og formalitetsspørgsmål end nødvendigt. Revisorerne modsatte sig derudover bl.a. syn og skøn, hvilket medførte en længere skriftveksling mellem parterne, og at landsretten måtte afsige kendelse om udmeldelse af syn og skøn og indhentelse af responsum.

I sager med krav over 5 mio. kr. gælder der ikke et udgangspunkt om, at sagsomkostninger skal fastsættes med 3 % af sagsgenstanden. Retsplejelovens § 316 forholder sig ikke til, hvordan sagsomkostningerne nærmere skal fastsættes, men af forarbejderne til bestemmelsen fremgår det, at sagsomkostninger i sager med et krav på mere end 5 mio. kr. skal fastsættes skønsmæssigt og uafhængigt af sagsgenstanden. Højesterets dom af 24. oktober 1995 (UfR 1996.101) viser, at udgifter til advokatbistand først og fremmest skal vurderes ud fra en rimelighedsbetragtning, selv om sagens værdi, omfang og betydning har været betragtelig. Udgangspunktet er derfor ikke, at salæret fastsættes til 3 % og kun nedsættes, hvor de konkrete omstændigheder begrundet en nedsættelse. Dette støttes også af anden retspraksis fra Højesteret, bl.a. Højesterets dom af 3. juni 2014 (UfR 2014.2663). Domstolene har således i sager om meget store værdier betydelig frihed i skønudøvelsen ved fastsættelsen af sagsomkostninger, hvilket giver mulighed for, at retten med indgående kendskab til sagen og parternes sagsførelse kan fastsætte et passende og rimeligt beløb i sagsomkostninger. Af landsretspræsidenternes notat af 17. december 2008 (revideret den 1. juni 2018) fremgår netop, at beløbet til dækning af advokatbistand i sager med økonomisk værdi over 5 mio. kr. skal udmåles efter et skøn.

Landsretten har med nøje kendskab til sagen og det udførte advokatarbejde foretaget et konkret skøn vedrørende revisorerne sagsomkostninger og har allerede inddraget sagens værdi, sagens karakter og arbejdets omfang.

Sagen mod revisorerne har vedrørt identiske forhold, og der har ikke været forskel på retsgrundlaget eller faktum i forhold til de enkelte revisionsparter. Revisorerne har desuden været repræsenteret af de samme advokater, mens de enkelte ledelsesmedlemmer hver især har været repræsenteret ved deres egen advokat. Sammenligningen af de tilkendte sagsomkostninger skal derfor ske mellem henholdsvis de enkelte sagsøgte ledelsesmedlemmer og revisorerne som en gruppe. Der er i øvrigt ikke grundlag for at hævde, at de sagsøgte ledelsesmedlemmer har fået fuld kompensation for den anvendte tid.

Finansiel Stabilitet har ikke klandret revisorerne for ledelsen af Roskilde Bank, idet Finansiell Stabilitet under sagen alene har gjort gældende, at de kritisable forhold i banken havde en sådan karakter og omfang, at dette skulle have været afdækket ved revisionen, og ikke, at revisorerne var ansvarlige for bankens drift. Der er ikke så væsentlig forskel på sagerne mod revisorerne og

ledelsen, at det kan begrunde en væsentlig anden omkostningsfastsættelse. Der er heller ikke grundlag for at tilkende revisorerne sagsomkostninger svarende til det registrerede timeforbrug, idet det er udokumenteret, at revisorerne har afholdt advokatombudsninger svarende til det samlede krav på 45 mio. kr., og revisorerne har ikke redegjort for nødvendigheden af dette ekstraordinære timeforbrug.

For så vidt angår spørgsmålet om ad citation, er udgangspunktet, at en sagsøgt, som frifindes, selv skal bære pålagte sagsomkostninger til en ad citeret, jf. bl.a. Højesterets dom af 12. april 2006 (UfR 2006.2052). Revisorerne har alene henvist til Højesterets kendelse af 11. maj 1988 (UfR 1988.535/3), men forløbet i denne afgørelse var anderledes end i nærværende sag, og praksis er i øvrigt efterfølgende blevet ændret. Der er derfor ikke grundlag for at pålægge Finansiell Stabilitet at afholde sagsomkostninger til C. Revisorerne tog en standpunktsrisiko ved at inddrage C og har ikke på noget tidspunkt været i stand til at redegøre for nødvendigheden af ad citationen. Det var ikke selve ledelsesberetningen, men revisionen af ledelsesberetningen, som revisorerne blev kritiseret for. Det er påfaldende, at revisorerne under hovedforhandlingen ikke gjorde nogen anbringender gældende over for C og ikke stillede nogen spørgsmål under Cs partsforklaring. Ad citationen af C var ikke nødvendig for, at landsretten kunne nå til det resultat, at der ikke var grundlag for at anse revisorerne for erstatningsansvarlige for den eksterne revision af banken for årene 2005-2007.

Højesterets begrundelse og resultat

Sagens baggrund og problemstilling

Ved landsrettens dom blev Ernst & Young Godkendt Revisionsaktieselskab samt A og B, som tidligere var revisorer i Ernst & Young, frifundet for Finansiell Stabilitets krav om betaling af erstatning på 1 mia. kr. som følge af påståede ansvarspådragende fejl ved revisionsarbejdet udført for Roskilde Bank for regnskabsårene 2005, 2006 og 2007. Ved dommen blev også syv medlemmer af bankens ledelse frifundet. Finansiell Stabilitet har anket dommen i forhold til seks af ledelsesmedlemmerne, men ikke i forhold til revisorerne.

Ved dommen blev Finansiell Stabilitet dømt til at betale 9.434.897 kr. i sagsomkostninger til revisorerne, hvoraf 9 mio. kr. er til dækning af udgift til advokatbistand eksklusive moms. Finansiell Stabilitet blev endvidere dømt til at betale i alt 63 mio. kr. i sagsomkostninger til

statskassen til dækning af udgift til advokatbistand inklusive moms for de syv ledelsesmedlemmer, for hvem der var beskikket advokater.

Revisorerne havde under sagen adciteret C, som var direktør for banken fra den 1. juli 2007 og indtil oktober 2008, med påstand om, at C skulle friholde revisorerne for det beløb, som de måtte blive dømt til at betale til Finansiell Stabilitet, dog højst 50 mio. kr. Allerede som følge af at revisorerne blev frifundet, blev også han frifundet, og revisorerne blev pålagt at betale 6.250.000 kr. i sagsomkostninger til statskassen til dækning af udgift til advokatbistand inklusive moms.

Denne sag angår, hvor meget Finansiell Stabilitet skal betale i sagsomkostninger til revisorerne til dækning af udgift til advokatbistand, og om Finansiell Stabilitet skal friholde revisorerne for de sagsomkostninger, som revisorerne er blevet pålagt at betale til statskassen.

Sagsomkostninger i hovedsagen

Højesteret finder, at der ikke foreligger sådanne særlige grunde, jf. retsplejelovens § 312, stk. 3, at Finansiell Stabilitet kun delvis skal erstatte revisorerne de udgifter, de er blevet påført ved retssagen. Højesteret bemærker herved, at det forhold, at en sag er principiel, ikke i sig selv kan føre til nedsættelse af sagsomkostningerne i en sag som den foreliggende, hvor den tabende part er et statsligt selskab, og den vindende part et privat selskab.

Finansiell Stabilitet skal derfor erstatte revisorerens udgift til advokatbistand med et passende beløb, jf. retsplejelovens § 316.

I sager som den foreliggende om meget store værdier finder Højesteret, at sagsomkostninger til dækning af udgift til advokatbistand må fastsættes skønsmæssigt efter en vurdering af, hvad der kan anses for rimeligt, også under hensyn til sagens omfang og karakter. Der skal endvidere tages hensyn til både arbejdets omfang og det ansvar, der er forbundet med sagens førelse.

I sager med flere sagsøgte må der ved omkostningsfastsættelsen endvidere lægges vægt på, i hvilket omfang de sagsøgte har haft mulighed for at koordinere deres arbejde under såvel sagens forberedelse som hovedforhandlingen. Revisorerne har i denne sag måttet forholde sig både til de anbringender, som Finansiell Stabilitet har gjort gældende over for de sagsøgte ledel-

sesmedlemmer, og til de særlige anbringender, der er gjort gældende over for revisionen. Der har under sagen endvidere været et omfattende syn og skøn og spørgsmål til respomsumudvalg, som kun angår revisorerne. Højesteret finder på den baggrund, at sagsomkostninger til revisorerne må fastsættes til et væsentligt højere beløb end til hvert enkelt ledelsesmedlem.

Sagen, som blev anlagt i 2010 og afsluttet ved dom i 2017, angår et erstatningskrav mod bl.a. revisorerne på 1 mia. kr. Ekstrakten i sagen omfatter ca. 30.000 sider, og hovedforhandlingen varede 112 retsdage.

På den anførte baggrund finder Højesteret efter en samlet vurdering, at det beløb, som Finansiell Stabilitet skal betale til revisorerne til dækning af udgift til advokatbistand, bør forhøjes til i alt 15 mio. kr.

Sagsomkostninger i adcitationssagen

I tilfælde, hvor en sagsøgt frifindes efter at have adciteret en tredjemand med påstand om friholdelse, er udgangspunktet, at sagsøgte selv må bære de sagsomkostninger, som sagsøgte pålægges at betale til adciterede.

Finansiell Stabilitets erstatningskrav mod revisorerne byggede på et hovedanbringende om, at revisionen solidarisk med bankens direktion og bestyrelse var erstatningsansvarlig for tab ved driften af banken indtil den 1. august 2008. Kravet mod revisorerne angår revisionen af regnskaberne for regnskabsårene 2005, 2006 og 2007. Ansvar for revisorerne må som udgangspunkt forudsætte, at bankens ledelse har begået ansvarspådragende fejl, som har ført til tab for banken, og at revisorerne har handlet ansvarspådragende ved ikke at afdække og påpege disse forhold. Den periode, erstatningskravet vedrører, omfatter også en del af den periode, hvor C var direktør for banken, og sagens omfang og karakter tilsiger, at ansvaret for samtlige ledelsesmedlemmer og revisorer afgøres under den samme sag. Finansiell Stabilitet har trods opfordring hertil ikke præciseret, i hvilket omfang revisorerne skulle være ansvarlige som følge af uforsvarlig drift af banken i den periode, hvor C var direktør. Højesteret finder på denne baggrund, at der foreligger sådanne særlige omstændigheder, at der er grundlag for at fravige udgangspunktet om, at sagsøgte selv skal bære de omkostninger, sagsøgte er pålagt at betale til adciterede. Højesteret tager derfor revisorerens påstand om friholdelse til følge.

Konklusion

Dommens bestemmelser om sagsomkostninger mellem denne sags parter ændres, således at Finansiell Stabilitet i alt skal betale 15.434.897 kr. til revisorerne og friholde dem for 5 mio. kr., som de er pålagt at betale til statskassen.

Sagsomkostninger

Sagsomkostninger for Højesteret er fastsat til dækning af advokatudgift med 100.000 kr. og af retsafgift for Højesteret med 225.000 kr., i alt 325.000 kr.

Thi kendes for ret:

Landsrettens omkostningsafgørelse ændres, således at Finansiell Stabilitet i sagsomkostninger for landsretten til Ernst & Young Godkendt Revisionsaktieselskab, A og B skal betale 15.434.897 kr.

Finansiell Stabilitet skal friholde Ernst & Young Godkendt Revisionsaktieselskab, A og B for 5 mio. kr., som de er pålagt at betale i sagsomkostninger til statskassen.

I sagsomkostninger for Højesteret skal Finansiell Stabilitet betale 325.000 kr. til Ernst & Young Godkendt Revisionsaktieselskab, A og B.

De idømte sagsomkostningsbeløb skal betales inden 14 dage efter denne højesteretsdoms afsigelse og forrentes efter rentelovens § 8 a.